

Nr 376

Av herr Arvidson m. fl., om samverkan mellan utredningar som behandlar gymnasiets och fackskolornas problem.

(Lika lydande med motion nr 332 i Första kammaren)

Genom 1962 års riksdagsbeslut om *grundskolan* har vårt skolväsen erhållit en enhetlig struktur i fråga om de obligatoriska stadierna. Arbetet på vårt skolväsens omdaning fortsätter och inriktas nu på de icke obligatoriska stadierna ovanför grundskolan. En särskild utredning arbetar med *gymnasiets* problem. En annan utredning skall ge den slutgiltiga utformningen åt de av 1962 års riksdag beslutade *fackskolorna*. Slutligen kommer *yrkesskolornas* problem att bli föremål för utredning.

Gymnaseutredningen och fackskoleutredningen beräknas kunna avsluta sitt arbete inom den närmaste tiden. Något samarbete mellan de båda utredningarna synes hittills inte ha ägt rum. Detta ger anledning till oro. I fråga om de skolformer som utgör överbyggnad till grundskolan är en samordning nödvändig från många synpunkter, bl. a. sociala och pedagogiska. En samordning är nödvändig också med hänsyn till själva grundskolan.

Grundskolan är en skola för alla, den ger en gemensam skolmiljö åt alla uppväxande i åldern 7—16 år, och den skall fostra till gemenskap. Samtidigt har den till uppgift att hjälpa den enskilda eleven till en allsidig personlig utveckling och att tillvarata alla hans möjligheter. Eleven skall inom gemenskapens ram kunna nå så långt som just han har förutsättningar för. Arbetet i grundskolan skall med andra ord vara individualiserat. Så långt som möjligt skall denna individualisering förverkligas genom pedagogiska åtgärder inom klassens ram, s. k. inre differentiering. Någon nyuppdelning av eleverna på klasser med hänsyn till begåvning eller studieinriktning sker inte under de åtta första skolåren.

Emellertid kompletteras denna inre differentiering på grundskolans högstadium genom en organisatorisk eller yttre differentiering, markerad främst genom elevernas uppdelning på linjer i årskurs 9 men också genom systemet med tillvalsämnen och alternativa ämnen i årskurserna 7 och 8.

För denna uppdelning av eleverna på olika studievägar har anförts skiftande motiveringar. I allmänhet har man gjort gällande att man genom uppdelningen vinner större effektivitet i skolarbetet. Detta argument är

omstritt. Vill man formulera argumentet så att det bättre överensstämmer med den målsättning som angivits för grundskolan, kan man framhålla att uppdelningen befordrar en anpassning av skolarbetet till elevernas aktuella individuella förutsättningar, begåvningsinriktning och intressen. En sådan anpassning är i främsta rummet ett medel att stimulera eleverna till aktivitet, en aktivitet som bör göra sig gällande inte bara i de ämnen man av intresse valt utan genom dessa i skolarbetet över huvud taget och i strävandena till en allsidig personlig utveckling. Uppdelningen skall däremot inte ha till syfte att binda eleverna vid en viss studiegång eller vid ett speciellt framtida yrkesområde.

Grundskolans elever har fritt val av ämnen och linjer. Huruvida detta val verkligen kommer att få den nyss angivna innebörden — att vara ett uttryck för elevens aktuella behov och intressen — och alltså inte bli ett för tidigt val av yrkesutbildningsväg är beroende av vilken struktur grundskolans överbyggnad får. Om de vidareförande skolformerna — gymnasium, fackskola, yrkesskola — hålls strängt åtskilda och pekar åt helt skilda håll, kommer grundskoleelevernas val av ämnen i årskurserna 7 och 8 och av linje i årskurs 9 att bestämmas av utsikterna att komma in på den mest åtråvärda vägen, den som kan leda till högre teoretiska studier.

I realiteten kommer valet under dessa omständigheter att tillgå på följande sätt. Eleven är medveten om att han genom en teoretisk studiegång får större möjligheter att i en framtid skaffa sig högre avlönade och socialt mer framskjutna anställningar än genom en praktisk studiegång. I regel kommer han därför att efter studium av sina betyg fråga sig, om han går i land med den teoretiska studiegången eller inte. Han kommer att välja praktiska ämnen och linjer endast om han kommer till den uppfattningen att han sannolikt skulle få alltför stora svårigheter på den teoretiska vägen. Många elever med goda förutsättningar att bli stimulerade genom praktiska ämnen kommer att välja teoretiska ämnen enbart av ambition och kommer i fortsättningen att känna sig mindre tillfreds i skolarbetet. De praktiska vägarna kommer att få nöja sig med elever som i fråga om intelligens och studieintresse utgör ett negativt urval och som inte kan garanteras ha några positiva intressen för de ämnen de valt. Ur dessa elevers krets skall senare yrkesskolan rekryteras.

De övriga eleverna, de som valt den teoretiska studievägen genom grundskolans högstadium, kommer i sinom tid att ställas inför valet mellan gymnasium och fackskola. Av dessa båda skolformer kommer av allt att döma gymnasiet att ge den högre kompetensen, den som medger tillträde till universitet och högskolor. Fackskolorna, som skall vara tvååriga, skall ge en lägre kompetens. Vid valet mellan de båda skolformerna kommer eleverna att fråga sig om de kommer att gå i land med gymnasiestudierna eller inte. De elever som tror sig kunna klara gymnasiestudierna väljer

dess. De övriga väljer fackskola enbart av det skälet att de inte anser sig duga för gymnasiestudier. Den »avlänkning» från gymnasiet, som man menar att fackskolorna skulle ge möjlighet till, får alltså karaktären av ett negativt urval.

Valet mellan teoretiska och praktiska vägar på grundskolans högsta stadium och valet mellan gymnasium och fackskola skulle emellertid få en helt annan karaktär och få en positiv innebörd, om det vore möjligt för eleverna på samtliga studievägar att nå fram till önskad kompetens, bl. a. för tillträde till högskolemässiga studier.

Gymnasium, fackskola och yrkesskola utgör tillsammans grundskolans överstadium. Mycket talar för att man bör betrakta detta överstadium som en enhet.

Grundskolans viktigaste uppgift är att hjälpa de uppväxande till en allsidig utveckling. Personlighetsfostran står i förgrunden, och att det över huvud existerar olika studievägar kan endast motiveras på ovan angivna sätt: att olika elever stimuleras bäst av olika sysselsättningar. Yrkesämnen är sålunda inte självändamål; de skall öka elevens benägenhet att aktivt tillägna sig den allmänbildning skolan skall förmedla.

Inom 1957 års skolberedning var man enig om att söka överbrygga den gamla bildningsklyftan mellan allmänbildade och inte allmänbildade grupper av medborgare. Allmänbildningen borde bli allmän bildning, inte ett privilegium för ett mindretal. Man ville skapa en gemensam referensram av kunskaper, färdigheter och erfarenheter, vilken kunde uppnås endast genom en långt driven studiegemenskap. Ju enhetligare grundskolans högsta stadium blev, desto närmare skulle man komma detta mål.

Det är naturligt att se på stadiet närmast ovanför grundskolan på samma sätt. Huvuduppgiften bör alltjämt vara personlighetsutveckling, man bör sträva efter att göra den ökade eller fördjupade bildningen så långt som möjligt gemensam, och uppdelning på skolformer eller studievägar bör tillgripas endast i den mån de möjliggör bättre stimulans för olika elevgrupper till ökad andlig aktivitet.

Den fråga man först ställs inför när det gäller den nu aktuella utformningen av stadiet ovanför grundskolan är om detta stadium kan göras obligatoriskt. En ytterligare förlängning av skolpliktstiden står visserligen inte för dörren; vi måste uppenbarligen avvakta erfarenheterna av utbyggnaden under 1960-talet. Syftet med denna utbyggnad är emellertid att göra fortsatt utbildning efter grundskolans avslutning tillgänglig för alla. Med den utbildningstrend som nu råder är det sannolikt att 90 % av en årskull ungdomar kommer att få fortsatt skolmässig undervisning. När denna tillströmning väl har konstaterats, är tiden mogen för att göra också de tionde och elfte skolåren obligatoriska — för att få med de återstående 10

procenten. Så värst långt borta kan en sådan åtgärd inte ligga. Under sådana förhållanden bör man vid planeringen av grundskolans överbyggnad kunna handla med ett obligatorium i sikte. En sådan målsättning för planeringsarbetet skulle medverka till att åstadkomma en också ur andra synpunkter önskvärd enhetlighet vid utformningen av de olika skolformerna.

Detta krav på enhetlighet gör sig gällande först och främst i fråga om den för utbildningen avsedda *tiden*. Fackskolorna skall enligt riksdagsbeslutet år 1962 vara tvååriga. Ansträngningarna måste inriktas på att göra också den grundläggande yrkesutbildningen i skola tvåårig. Och konsekvensen blir, såsom närmare skall utvecklas nedan, att också den grundläggande gymnasiala utbildningen göres tvåårig.

Kravet på enhetlighet får återverkan också på undervisningens *innehåll*. I alla de tre ifrågakvarande skolformerna måste personlighetsfostran vara det centrala. Undervisningsstoffet skall i viss utsträckning ha allmänbildande karaktär — den allmänbildning grundskolan ger är uppenbarligen otillräcklig för mötet med livet i det moderna samhället. Men då allmänbildning numera definieras som allmän bildning, måste stoffet till betydande delar vara gemensamt för de olika skolformerna. Detta sista betyder att yrkesinriktningen i dessa skolformer inte får dominera, vare sig det är fråga om den akademiska inriktningen i gymnasiala skolformer eller yrkesspecialiseringen i fack- och yrkesskolor.

Slutligen blir det naturligt att enhetligheten gör sig gällande också vid skolväsendets uppdelning på *skolenheter*. Den gamla läroverkstypen med gymnasiet förenat med realskola eller enhetsskolehögstadium håller redan på att överges. Samordningen mellan parallella skolformer (alltså skolformer med elever på samma åldersstadium) blir det enda naturliga — förutsatt att den ena skolformen inte betraktas som en »avlänkning» från den andra, ty i så fall kan samordningen bli fatal.

Förslaget om ett tvåårigt grundläggande gymnasiestadium framlades redan av 1946 års skolkommision och hänvisades i den stora skolpropositionen 1950 till behandling i samband med gymnasiets anpassning till den nioåriga enhetsskolan. Kommissionen föreslog en horisontell klyvning av gymnasiet på ett tvåårigt mera allmänt stadium och ett ettårigt specialiserat stadium, det sistnämnda avsett för dem som ämnade gå vidare till högskolestudier och koncentrerat till ämnen som krävdes som förberedelse för inträde vid fakulteter eller fackhögskolor. Då skolkommisionens förslag utarbetades fanns inte fackskolorna. Om man i dag på nytt tar upp tanken på en horisontell klyvning av gymnasiet, måste fackskolorna komma in i bilden. Och detta betyder att det horisontellt klivna gymnasiets lägre tvååriga del måste förvandlas till fackskola, parallell med övriga

fackskolor. Vad här har sagts om gymnasiet gäller givetvis också den form därav som benämns fackgymnasium.

Skolkommissionen gav det specialiserade avslutningsåret beteckningen collegeår. För att de övriga tvååriga fackskolorna skall bli jämställda med och därmed lika attraktiva som den gymnasiala fackskolan krävs att man från dem alla kan komma över till detta collegeår. Detta måste vara individualiserat inte bara i fråga om ämnesvalet utan också i fråga om studietidens längd. Collegeår är därför en inadekvat benämning. Som arbetsnamn kan man använda *college*.

Elev som genomgått fackskola har därigenom uppnått en kompetens som för hans del innebär avslutade skolstudier om han så önskar. Hans fortsatta utbildning sker i så fall på arbetsplatserna. Men vill han fortsätta en skolmässig utbildning har han att genomgå college, som också det bör kunna ge viss (vidgad) yrkeskompetens men som samtidigt förbereder för inträde vid universitet eller högskola. Ämnesuppsättning och krav anpassas efter vad de skilda fakulteterna och högskolorna fordrar av sina nybörjare. För elever som genomgått gymnasial högskola bör studietiden normalt vara ett år, för andra måste den uppenbarligen ibland bli längre. En elev bör ha rätt att disponera den tid han behöver för att läsa in kurserna. Striden om gymnasiet längd kan därmed avblåsas. Collegeanordningen medger också kompletterande studier för elever som vill byta studieväg.

De tvååriga yrkesskolorna kräver en likartad överbyggnad. Ett college ovanpå dessa skulle ha en dubbel uppgift: att ge kvalificerad teoretisk yrkesutbildning och att möjliggöra övergång till högskolestudier.

Där resurserna är tillräckliga, bör collegeanordningen knytas till den lokala fack- och yrkesskolinstitutionen som dennas överstadium, i övriga fall bör centralisering, dock inte till högskola, komma i fråga.

För att differentieringen på grundskolans högstadium skall bli ändamålsenlig, vilket innebär att eleverna väljer väg med hänsyn till håg och intresse och utan tanke på framtida kompetens, är det nödvändigt, att vägarna till de högsta utbildningsstadierna, de vetenskapliga, alltid hålls öppna för alla elever, de må gå över 9 g och gymnasial fackskola eller över någon av nionde årskursens yrkeslinjer och yrkesskola. Skolväsendet tjänstgör och kommer alltid att tjänstgöra som urvalsorgan. Desto viktigare är det att systemet inte genom tvång till för tidigt val av utbildningsväg försvårar uppnåendet av det mål som kan formuleras så att var och en skall få det livsarbete som bäst passar hans anlag och intressen.

För att ett skolsystem av denna typ skall fungera fordras att yrkesskolan har fått sin nya utgestaltning, något som kommer att ta relativt lång tid. För dagen är det av vikt, att man inte genom direktiv för en

yrkesskoleutredning eller genom gymnasiereformen binder utvecklingen i annan riktning än den här antydda. Om det nya gymnasiet får en obruten treårig studiegång kommer gymnasiet att isoleras från övriga skolformer ovanpå grundskolan och tillerkännas en särställning, som kommer att medföra ett negativt urval av elever till fackskolorna och svåra konsekvenser för grundskolans högstadium.

En omprövning av gymnasiefrågorna synes vara nödvändig. En sådan omprövning måste ske i intimt samarbete med fackskoloutredningen. Fråga är om inte de båda utredningarna under den avslutande arbetsperioden bör sammanslås till en.

Omprövningen skulle medföra en försening av arbetet. De nya gymnasierna och fackskolorna skulle inte kunna motta elever förrän höstterminen 1966 i stället för 1965 som beräknats. En sådan försening är inte orimlig, då det endast är eleverna från vissa särskilt utvalda skolkommuner som år 1965 lämnar grundskolan. Läsåret 1965—1966 torde man på gymnasiesidan kunna behålla det nuvarande provisoriet (försöksgymnasiet). För fackskolornas del finge också provisorier tillgripas i dessa kommuner.

Med hänvisning till ovanstående hemställs,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville framhålla det önskvärda i att tilläggsdirektiv ges de utredningar som nu behandlar gymnasiet och fackskolornas problem, innebärande att utredningarna under sin avslutande arbetsperiod sammanslås eller intimt samverkar.

Stockholm den 23 januari 1963

Stellan Arvidson

Stig Alemyr

Carl-Erik Johansson
i Södertälje